

Javaslatok a nemzetiségi kérdés megoldására.¹⁾

Írta: KENÉZ BÉLA.

A külön faji öntudat-sugallta, külön közjogi létre és ezen a réven az állami egység megbontására vagy legalább is az állami összetartozás kötelékeinek meglazítására igyekvő, tehát a szó helyes értelme szerint »nemzetiségi« törekvések tapasztalásom szerint nálunk ma még általában csak az újabban kialakult nemzetiségi középosztály törekvései. És mindössze egy egészen más jellegű, nem is faji, hanem általános emberi szükséglet-csoport közös átérése kapcsolja e középosztályai egybe a nemzetiségi nép nagy tömegét, nem az együvé tartozás collectivus fölismerésével, hanem ugyanazoknak a bajoknak e fajok minden tagját nyomó hatásánál fogva. Mert mik is e törekvések főtypusai?

a) elszakadás az államtól és egyesülés egy rokon vagy azonos fajú néppel;

b) nemzetiségi autonómia a mai magyar állam laza föderatívus szervezetté mallasztásával vagy a Gross-Österreichben való elhelyezkedéssel; ²⁾

c) a mai állam keretében a nemzetiségi megyék közigazgatási particularismusa;

d) népoktatás, közigazgatás és bíraskodás minden nemzetiségnek a maga nyelvén; a nemzetiségek gazdasági állapotának javítása és műveltségének emelése.

¹⁾ Szerző szíves volt egyesületünk folyó évi februárus 17. és 18-án a nemzetiségi kérdés ügyében tartott szakértekezletén tartott felszólalását kidolgozni és rendelkezésünkre bocsátani. Örömmel közöljük így czikk alakjában az érdekes felszólalást. Szerk.

²⁾ Amint ezt pl. Otto BAUER jósolja. Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie. Wien, 1908. 372. 1.

Ebben a négy pontban próbáltam meg összeállítani a nemzetiségi törekvések – természetesen még sokféle elágazó – főskemáját s azt gondolom, belőlük a három elsőnek valamelyik alakja többnyire csak a nemzetiségi középosztály lelkében él, amelyben meg van az öntudatos nemzetiségi célokért küzdés előfeltételét alkotó magasabb cultura; amely szélesebb látókörével és finomultabb idegeivel a valóságos vagy képzelt sérelmeket könnyebben fődözi föl és elkeseredettebben érzi át; amely az állami élet gépezetét és a nemzetközi politika szövevényeit át tudja tekinteni; amely vezető állásában »elnyomott« népe apostol szerepében tetszeleg, s annak bajától annál tüzesebben ég, mert tagjai is csak most emelkedtek ki a népből, ahol szüleik s gyakran testvéreik is alacsony sorsban izzadnak; s végül, amely az agitátori munkából közvetlenül vagy ügyvédi, orvosi stb. hivatása nemzetiségi előnyeinek kihasználása útján esetleg hasznot is húz.

Mind a háromféle törekvést reménytelennek kell mondanunk. Az elsőnek útját állja a nemzetközi egyensúly megmaradásának érdeke sa magyar állam mai határainak a természetétől kijelölt volta, amely a történelem tanúsága szerint tartós államalakulást csak a Kárpátok láncza által befoglalt területen enged meg; a magyarság ereje; a nyelvbeli és vallásbéli különbség (tótjaink meg az északi szlávok között); a magyarok nagy tömegének közbeékelődése (a hazai és a romániai oláhok közé); nem is szólva arról, hogy az alacsonyabb kulturájú Rumániával egyesülés centrifugális érzése a mi oláh népünket éppen nem hevíti. A második-fajta törekvésnek az az iránya, amely a mai magyar államot nemzetiségi államok szövetségére akarná tagolni, olyan utópia, amelynek megvalósítására hiányzik a nemzetiségekben a belső, államalkotó erő, hisz a mi nemzetiségeink ENGELS terminológiája szerint »történelem nélküli nemzetek«, amelyek mindig hijjával voltak az állami öntudatnak, az állami léthez szükséges közjogi és katonai szervezetnek és az állami funkciók tagolódásához szükséges osztály alakulásnak. (Régebben akik a nemzetiségi népből kiemelkedtek, beolvadtak a magyarságba). De megvalósíthatlanná teszi a tervet a nemzetiségi területek éles elhatárolásának lehetetlensége is: magyarok és németek tízezrei sőt százazrei élnek beékelődve az oláhok meg tótok közé. E törekvés

másik iránya, amely a »zsarnok« magyarsággal szembeállított »jogfosztott« nemzetiségek mozgósításával akarja a »Gross-Österreich«-et megteremteni, szükségképpen fönnakad Ausztria belső gyöngeségén, a mai összetartozást is sokalló trialisticus eszmeáramlaton, a magyarság történelmi példával bizonyított súlyú ellenállásán, sőt – merem mondani – maguknak nemzetiségeinknek a magatartásán is, amelyeket az érdek ezernyi szála fűz a mai Magyarországhoz. Es végül a mai magyar állam egységének megbontását tiltja a történelem logikájának vaserejű kényszere is: a szétrepeszteti magyar államban vagy egy magasabb egységbe beolvasztott tartományi létben a magyar nép képtelen volna betölteni világtörténelmi rendeltetését, amely nemcsak abban áll, hogy megvalósítsa a maga különleges geniusát (SZÉCHENYI mondása szerint »érvényre emelje másutt seholy érettségre nem virult sajtáságait egy törzsök fajnak«; Kelet Népe 17. 1.), de abban is, hogy földrajzi fekvésével és ethnikai összetételével gátat emeljen az északi és déli szlávok két óriási áradata közt, amelyek egyesülése e gát ledőltevel az európai hatalmak egyensúlyát és békéjét semmisíthetné meg.

És ugyancsak e történelmi hivatás zavartalan betöltése, meg a fajok kevert elhelyezkedése áll útjában a megyék nemzeti-ségi particularismusának, mellettük pedig a minden particularismust gyűlölő, mert gyors és könnyű érintkezést, eleven cseremozgalmat és evégből azonos jogrendet és nyelvet követelő gazdasági fejlődés, amely éppen e természeténél és a gazdasági érdekek roppant súlyánál fogva hova-tovább csökkenteni fogja egy-egy ország különböző fajainak egymástól való elzárkózását.

Égészen más a jogosultsága a nemzeti-ségi törekvések ama negyedik csoportjának, amely a nemzetiségek anyanyelvén történő népoktatás, közigazgatás és bíraskodás, meg az általános jólét emelésének követelésével voltaképpen nem a faji különállás, hanem egyetemes emberi szükséglet kielégítésére törekszik, mert olyasmit kíván, ami az eredményes népoktatásnak, a czélszerű közigazgatásnak, az igazságos bíraskodásnak, meg az állam boldogulásának egyik feltétele, tehát az összeség érdeke is. És ezeknek a kívánságoknak a lehető teljesítése is egyúttal elősegítené a kölcsönös megér-

lést a nemzetiségekkel és mérsékelné azokat az áldozatokat, amelyekbe a nemzetiségi kérdés nyugvópontra jutásáig még belesodor. Ama bajok súlyát ugyanis, amelyeket e követelésekkel meg akarnak szüntetni, a nemzetiségek legszélesebb rétegei érzik, e követelések teljesítése tehát magát a nemzetiségi *népet* nyugtatná meg, kiütné vezetőik kezéből az izgatás anyagát és ilyen módon a nemzetiségek tömegeiben eddig szunnyadó, de most már természetes fejlődés útján, megizgató szerek alkalmazása révén is ébredező sociális erőket a magyarsághoz kötné s ellene fordulásukat meggátolná. Ez pedig sok nyugtalanságtól és veszteségtől kiméi meg. Mert arra el kell készülnünk, hogy a józan belátás szerint bármennyire lehetetlen is a nemzetiségi követelések schemájában a három első helyen megjelölt ábránd megvalósítása, czéltalanságuk beösmérését nagy küzdelmek fogják megelőzni. De e küzdelmek annál rövidebbek és enyhébbek lesznek, minél kisebb tömegeket tudnak az eltévesztett czélokért ellenünk megmozgatni.

Ennélfogva ez az egyik vezérelve alább következő javaslataimnak. A másik meg az, hogy nemcsak a békesség, de az elérendő czél kedvéért is ki kell zárunk a kényszert, a kivételes rendszabályokat nemzetiségi politikánkból. Be kell ismernünk, hogy a kényszerassimilatio politikája csődöt mondott a mi nemzetiségeinknél kisebb tömegekkel szemben is Posenben, Schleswigben, Oroszországban stb. és levonni a következtetést abból a valóságból, hogy hazai népfajaink közül a velünk legerősebb társadalmi és gazdasági érintkezésben élő németség olvad be legszívesebben. Ez érintkezés előnyei- nek belátását egyrészt a nemzetiségeknek a gazdasági mozgékonyt fokozó általános művelődésbe bevonásával, másrészt – és főképpen – a magyarság gazdasági és culturalis felsőbbségének oly magasságba emelésével érhetjük el, hogy a benne való részesedés nyújtotta előnyök az állam nyelvének tudását már az anyagi érdekek nyomása révén is kívánatossá tegyék a nemzetiségek előtt. Ilyen módon a magasságban rejlő belső hódító erő természetes, önkéntes eredményként hozza magával azt, amit külső kényszerítő eszközökkel meg nem valósíthatni: az assimilatiót.

Addig is azonban, míg a gazdasági érdekek közösségé-

nek fölismerése elveszi a nemzetiségi kérdés élet és amíg a magyarság gazdasági és műveltségbeli fölsőbbisége a nemzetiségeket beolvasztja vagy szorosan magához fűzi, nem szabad elfelejtenünk, hogy helyenkint hódító politika helyett védelmi állást kell elfoglalnunk kedvezőtlenebb körülmények között élő magyarjaink megőrzésére.

Íme, ezek a szempontok: a nemzetiségek jogos elemi szükségleteinek kielégítése, a magyarság gazdasági és cultural fölsőbbiségének növelése, a veszedelmes pontokon élő magyarság különös erősítése, – ezek vezettek itt következő javaslataim előterjesztésében. És természetesen a gyakorlati megvalósítás lehetősége – amit valóban elsőrendű szükségességnek ítélek – mert a nemzetiségi kérdésben sok szó és tinta folyt, de tett alig akad. Javaslataim ezek:

1. Pontosan meg kell állapítani a magyar nyelvhatárokat, nyelvszigeteket és az ezeket már is összekötő vagy összekötésükre alkalmas települések vonalait s ezeken fokozottabb energiával folytatni a magyarság erősítésére szolgáló minden gazdasági és culturalis munkát. (Telepítés, iparvállalatok, vasúti vonalak, állami iskolák létesítése stb.)

2. Ezekre a helyekre és általában a nemzetiségi vidékekre – sajnos – legtöbbször éppenséggel nem a legkiválóbb elemek kerülnek a köztisztviselők, tanítók, egyházi functionariusok stb. gyanánt. Ezek azután viselkedésükkel és példaadásukkal nemcsak emelni nem tudták a magyarság és az állami intézmények népszerűségét, de nem egyszer tudatlanságukkal, tapintatlanságukkal, sőt durvaságukkal és iszákosságukkal is terjesztői helyett valósággal rombolóivá lesznek a magyar állameszmének. Sürgősen szakítani kell ezzel a rendszerrel, amely természetesen annak a következtetésére, hogy éppen a nemzeti szempontból legfontosabb állomások többnyire távolabb esnek a cultura központjaitól, izoláltságuknál fogva nem tartoznak a kellemes szolgálati helyek közé, tehát többnyire a legérdemtelenebb tisztviselő-elem büntető állomásai gyanánt tekintetnek. Pedig éppen ezekre a veszedelmes helyekre – leggyöngébb pontok legkiválóbb harcosaiként – gondos megválogatással a legelső minőségű hivatalnokokat, bírákat, tanítókat, lelkészeket kell állítani. S nehogy a köz javára értékesített derékségük maguknak és családjuk-

nak kárára válják – mint az ellenség előtt álló katonának – az ilyen embereknek jelentékeny pótdíjat (pl. kétszeres fizetést, az e fontos posztókban eltöltött éveknek a nyugdíj-jogosultság megállapításánál kétszeres számítását) kell juttatni s bizonyos – nem csekély számú – évek elteltével a tetszésük szerint való állomásra áthelyeztetésükre való jogot is.

3. A miniszterelnökségben és minden szakminisztériumban, amelynek kulturális, gazdasági vagy közigazgatási érintkezése van a nemzeti politikával, szerveztessék egy-egy nemzeti politikai ügyosztály, vagy legalább jelöltessenek ki – az elnöki osztály tagjai közül – egyes szakreferensek, akik, a minisztériumuk ügykörébe eső nemzeti politikai vonatkozású kérdésekkel állandóan foglalkoznak; a szükséges intézkedéseket kellő erélyvel és gyorsasággal előkészítik; a különböző kormányzati ágak közös eljárást kívánó akcióiban az egyöntetű tervszerűséget megvalósítják; összeköttetést tartanak fenn nemzeti politikánk társadalmi szerveivel (Julián Egyesület, Emke stb.); az idevágó hazai meg idegen irodalmat és a külföldi nemzeti politikai társadalmi és állami intézményeket, meg cselekvéseket, helyszíni tanulmányok útján is figyelemmel kísérik és tapasztalataikat itthon értékesítik. Ezekre a nemcsak tudást és tehetséget, de mindenekelőtt buzgó magyar lelket kívánó köteleességekre nem a hivatali sablon közömbösségével kell odaállítani, hanem a hazafiúi érzés féltő gondosságával kell kiszemelni a legaraválóbb embereket. (Új állások szervezését e terv nem kívánja: a minisztériumok mai személyzete mindenestre meggyőzi ezt a munkát is).

4. Ha a földművelésügyi kormány – nagyon helyesen és sikeresen – meg tudta valósítani, hogy ma már aránylag kis területegységre (kb. minden 14.000 hektárra) gazdasági szaktudósítókat képes állítani az illető vidékek mezőgazdasági viszonyai alapos megismerésének és megismertetésének szolgálatába, a nemzeti politika nagy érdekei is joggal és a siker reményével követelhetik meg, hogy mindenütt, főleg a veszedelmesebb pontokon sűrű hálózatát állítsuk föl erre alkalmas lelkes hazafiakból a »nemzeti politikai tudósítók«-nak. Ezek – külön kidolgozandó részletes utasítás alapján – figyelemmel kísérik vidékük minden, a nemzeti politika szempontjából fontos mozgalmát, a nemzetiségek társadalmi szervezkedését.

hitelintézeteik működését, birtokcseréket stb. s azokról rendszeresen, meghatározott időközökben, sürgősség esetén soron kívül jelentést tesznek a miniszterelnökség nemzeti politikai ügyosztályának, amely az érdekelt ministeriumok és társadalmi szervek bevonásával sürgősen intézkedik.

5. A népoktatás államosítandó. Ezt – megvallom – ha a kivételes szabályok alkalmazásának elkerülése az egyenlő elbánást nem követelné, főképpen csak a gör. kath. és görög keleti felekezetek iskoláival szemben kívánnám meg. Nem azért, hogy az állami iskolák tanítás, a cultura szükséges minimumának nyújtása helyett, a tűzzel-vassal magyarosítást szolgálják. Hisz az iskola magyarosítása úgymint eptemer értékű, lefoszlik a gyermekről, ha nem jön segítségére az élet. Sőt azt vallom: a nemzetiségi gyereket először a maga nyelvén kell a culturába bevezetni s azután – akkor már fogékonyabb is lesz rá – megtaníttatni vele a magyart. Szükséges azonban az államosítás, mert a nemzetiségi iskola alapozza meg azt a nemzetiségi ideológiát, amely a magyarban gyűlölt ellenséget lát. (Erdélyi uraktól valóságként hallottam emlegetni, hogy a papok és tanítók a tanulókat néhol megesketik, hogy magyarul sohase beszélnek). De szükséges azért is, mert a görög egyházak tanítói kara – az erdélyi állapotok látószögéből nézve – a nemzetiségi propaganda egyik erőssége; fürge helyi közege a nemzetiségi szervezetnek, az eladó birtokok kifürkészője, a nemzetiségi hitel közvetítője. Ez a Programm természetesen a tanítóképzés államosítását is jelenti, sőt előfeltételként követeli meg. S elfogadásának logikus következése, hogy a magasabb fokú oktatás még inkább állami föladatnak tekintendő.

Az oktatásügy nemzeti politikájához tartozó sok részletkérdés közül még csak egyet említett meg velem kiemelkedő jelentősége. Az állam-bontogató nemzetiségi középosztály s különösen az oláh középosztály hirtelen megnövekvésére nagyon sokat tesznek a közép- és felső iskolák végzését nekik fölöttébb megkönnyítő, ha jogilag nem is mindenütt, de a valóságban nemzetiségi jellegű alapok, amelyeket a magyar politika könnyelműsége dobott a nemzetiségeknek oda. Pedig ez alapok (a naszódi alapok, a volt román-bánsági, meg a volt szerb-bánsági határőrezredek, a szász egyetem és a szász hétbírák alapja) több száz millió korona értéket vonnak el a

köztől azért, hogy egyes fajok fiait a magyar állam eszméje-
nek ellenségeivé neveljék. Hiszen csak a volt román-bánsági
határőrezredek vagyonszösségének 253.000 hold ingatlana
és egy milliót meghaladó tőkevagyna van, a naszói ösztön-
díjalap 160.000 K, a szász egyetem és a szász hétbírák egy
millió koronát meghaladó tiszta jövedelmet mutatnak ki. Ez
utóbbi összegről – a jövedelemnek vallás- és nemzetiségi kü-
lönbség nélkül felhasználását kimondó 1876: XII. t.-cikkkel
nem egészen összhangban – szász iskolai czélokra 400.000
koronát fordítottak 1911-ben, az Erdélyben a magyarság isko-
láit jelentő r. kath. és ref. iskolákra tizedannyit. Számításba
kell még vennünk a jelentékeny magánalapítványokat, amelye-
ket – néha az alapító szándéka ellenére – ugyancsak
nemzetiségi izgatók nevelésére fordítanak. (Ilyen pl. a Gozsdu-
alap, amelynek ma 6-7 millió korona vagyna van). így
érthető, hogy pl. a kolozsvári egyetemen az oláh jellegű
ösztöndíjjak száma – a nemzetiségi különbség nélkül élvez-
zett állami ösztöndíj jak leszámításával – aránylag hétszer-
annyi, mint a magyaroké. Az oláhok tehát könnyebben jut-
hatnak az egyetemre és a létfenntartás gondjaitól nem zavarva,
eredményesebben végezhetik tanulmányaikat. És éppen ebben
van a titka az oláh középosztály nagyobb méretű újabb kiala-
kulásának és föllendülésének. (Az 1901-1905. évek átlagához
képest pl. a magyar főiskolai hallgatók aránya 11%-kal, az
oláhoké 17%-kal szaporodott). Ennek a nagyobb teherre
induló magyarságra kedvezőtlen handicap-versenynek véget
kell vetni. Ha az említett alapok államosításával nem lehet,
olyképpen, hogy a szóban forgó felekezeteknek járó állam-
segély összegéből le kell ütni az ezen alapok jövedelmének
megfelelő összegeket s a magyar tanulóifjúság sorsának
könnyítésére fordítani.

6. A magyar nyelvhatárok, nyelvszigetek, a nemzetiség}
vidékek középiskoláiban, tanítóképzőiben kötelezővé tennem
az illető tájék nemzetiségi nyelvének a tanítását, s előmenet-
elük jutalmazása által különösen a magyar fiukat buzdíta-
nám e nyelvek tanulására, abból a czélból, hogy a nép nyelvén
tudó magyar tanítót, bírót, közigazgatási tisztviselőt küldhes-
sünk a nemzetiségi vidékekre s ne legyünk nemzetiségi egyé-
nekre ráutalva. Az olyan magyar tisztviselőnek, aki e műkö-

dési körében élő nemzetiségek nyelvét tudja, nyelvi pótdíjjat kell adni.

7. A katonaság dislocatioja a magyarosodás és a nemzetiségi egyetértés szolgálatába állítandó. A nemzetiségi vidékről sorozott katonák Szegedre, Debreczenbe és az Alföld más nagy városaiba, viszont a magyar katonák nemzetiségi vidékre elhelyezése a hadsereg célját nem veszélyeztetné, ellenben nagyon is elősegítené kivált a honvédség kötelékében az idegen ajkúak magyarul tanulását és ezzel a magyar culturába beolvadását, egyúttal pedig a magyar fiúk, nézetem szerint a magyar érdek szempontjából szükséges és hasznos oláh, tót stb. nyelvismeretét is. Sőt – talán nem túlvérmes reménység ez – a katonasorban kötött ismeretségek – esetleg összeházasodás révén is – a fajok értelmi közeledését is megkönnyítenék.

Míg ez a javaslat a katonáskodás hatását kifelé értékesítené a nemzetiségi kérdés sikeres megoldása érdekében, magában a hadseregben kívánnám a magyar szellemet kifejleszteni és erősíteni. Az a javaslatom, hogy a katonai (hadi tengerészeti) tisztképző intézetekben *magyar* fiúk számára annyi alapítványi hely létesíttessék, amennyiből a közös hadsereg magyar részének tisztszükségletét föltétlenül fődözni lehessen. S minthogy a tisztképző intézeti fölvételi vizsgákon tudomásom szerint több magyar honos bukik el, mint osztrák – főleg vagy részben – amiatt, mert a fölvételi vizsgák anyagának megszabásánál az osztrák közép iskolák tanterve az irányadó – vagy e vizsgáknak a magyar közép iskolák tantervéhez szabását, vagy a mi közép iskoláinkban – ha a tanítás sérelme nélkül lehetséges – e vizsgák követeléseinek figyelembevételét, vagy végül azt kell követelnünk – és ez volna a legegyszerűbb és legcélravezetőbb, – hogy közép iskoláinkkal kapcsolatban e vizsgákra előkészítő tanfolyamokat szervezzenek a hadvezetőségtől szerzendő útmutatás szerint. (Indokolásul itt csak azt említem meg, hogy az 1910/11. iskolai évben a közös hadsereg hadapródiskoláinak növendékei közt mindössze 19% volt a magyar anyanyelvű).

A hadsereget érintő javaslatok rendjén kívánnunk kell végül, hogy a hadsereg ne adjon módot a magyar államesszme gyöngítésére a magyar katonaság Ausztriában való el-

helyezése által. Itt nem abból a közjogi szempontból ítélem meg a kérdést, amely a magyar katonaságnak az országból kivivését tiltja, csak a magyarságra való hatását mérlegelem: német katonáinkban a bécsi tartózkodás a német faji öntudatot növeli és a Bécsben nem kicsinylendő mértékű alldeutsch mozgalom által a magyargyűlöletet szítja; tót katonáink lelki táplálékáról meg – Bécsben töltött önkéntesi évem alatt magam tapasztaltam – a kitűnően szervezett cseh-tót propaganda gondoskodik s jól kikészítve küldi vissza a tótokat a polgári életbe.

8. Egyházi téren javaslataim a következők:

a) Vonjuk le az 1868. évi IX. t.-cikk consequentiáit és ha egyszer nemzeti alapon szerveztük a görög-keleti egyházat és autonóm egyházi szervezetet juttattunk a görög-keleti oláhoknak és szerbeknek, ne foszszuk meg a külön egyházi szervezkedés jogától a görög keleti vallású magyarok tízezreit sem, akik ma görög-keleti szerb vagy oláh egyházi főhatóságok eloláhósító és elszlávosító törekvéseinek vannak kiszolgáltatva. (E törekvések világos bizonyossága, hogy 108 olyan görög-keleti anyaegyház közül, amelyben a magyarul tudók alkotják a többséget, 91-ben teljességgel ki volt zárva az egyház életéből a magyar nyelv.) A magyar görög-keleti püspökség föll állítása azért is hasznos volna, mert féken tartaná a görög-katholikus főhatóságok oláhósító szenvedelmét: félniök kellene attól, hogy az ez elől védelmet kereső görög-katholikus magyarok könnyen átléphetnek a szertartásokban és lényegben is jórészt azonos és hozzájuk anyanyelvükön szóló görög-keleti egyházba.

b) A gyulafehérvár-fogarasi görög-katholikus főegyház-megye és suffraganeus püspökségei igazgatásában az oláh nationalisták túlsúlya megtörendő. Van erre tisztességes mód, de tárgyalását nem tartom a nyilvánosság elé valónak. Ez egyházi hatóságoknak a magyar nyelvvel és a magyar állameszmével szemben tanúsított ellenséges magatartására s így javaslatom indokolására csak egy-két bizonyító erejű példát ragadok ki a sok közül.

139 olyan görög-katholikus anyaegyház van, amelyben a magyarul tudó görög-katholikusok az összes görög-katholikusok abszolút többségét alkotják, de bennük azért a magyar

nyelvet az egyházi életben teljesen mellőzik. A lugosi püspökség 1(33 plébániája közül egyben se hangzik magyar szó a templomban, pedig Nagyágon, Petrozsényben, Aradon, Lúgoson a magyarul tudó görög-katolikusok abszolút többségben vannak. A gyulafehérvár-fogarasi főegyházmege egyházi névtára oláh nyelven jelenik meg s 1900 óta a főegyházmegei »görög-katolikus román« főegyházmegeének nevezi, ami ellentétben áll a katolikus egyház nemzetiségi tagolódást nem ismerő alaptanításával, a tényleges viszonyokkal (hisz az 1900-iki névtár kiadása idején több mint 70.000 magyar anyanyelvű és több mint 200.000 magyarul tudó görög-katolikus élt e metropolia területén) és az ezen főegyházmege létesítését becikkelyező 1868. XXXIX. t.-cikkkel, amely – természetesen – a »román« jelzőről mit sem tud s e főegyházmege nevéül expressis verbis a »gyulafehérvár-fogarasi görög-katolikus metropolia« címet állapítja meg. Azt azután máikönnyű kitalálni, hogy e névtárban színmagyar községek is oláh névvel szerepelnek: Mures-osorheu (Marosvásárhely), Casonul-mare (Nagykászton) stb., meg hogy a régi püspökök, akik magyar nemességüket nem szegyeitek, maguk se ismerének rá a saját nevükre, olyan oláh elkeresztelésben részesülnek, így lett – a saját írása szerint – Athanasius Angyal de M. Csügödből a címértárban egyszerűen Atanasiu Angel: néhai való »Episcopus Joannes Babb de Kápolnok-Monostor« pedig ha ma föltámadna, talán nem is gondolná, hogy a névtár őt érti az »Episcopul Joan Bob de Copalnic-Monostor« megnevezésén.

c) Minthogy az imént idézett és más egyházak köréből vett példákkal is megtoldható bizonyságok szerint a magyar nyelv az egyházi életben a tisztán a magyarság számbeli súlyánál fogva őt megillető érvényesülésre sem talál az egyházfőkkel való megegyezés útján, szükség esetén törvényben kell biztosítani a magyar hívőknek azt a jogot, amit a nemzetiségi törvény a nemzetiségeknek a törvényhatósági életben megad, hogy t. i. ahol a hívők legalább egyötöd része magyar, az egyházi functiókban a magyar nyelv aránylagosan használ-tassák.

d) A zágrábi érsekséghez tartozó 22 muraközi r. kath. plébániát és a zengg-modrusi püspökség főhatósága alatt álló

fiumei r. kath. plébániát valamelyik magyarországi püspökséghez kell csatolni, természetesen a pécsi püspökség szlavóniai enclavejének földadása nélkül. Az ausztriai anyaegyházakhoz tartozó 5 magyarországi leányegyházat áldozatok árán is önálló anyaegyházakká kell szervezni, vagy magyar anyaegyházakhoz csatolni.

B) Hogy meg ne rongthassák a mi itthoni munkánkat a visszavándorlók, akik közül éppen a sok pénzzel és nagy eredménnyel működő, jól szervezett amerikai szláv propaganda által alaposan megdolgozott tótok és ruthének sokan kerülnek ki, az amerikai magyar állampolgárok minden felekezetét magyarországi főhatóságok szigorú ellenőrzése alatt álló egyházi szervezetbe kell tömöríteni s különös gonddal megválogatni az Amerikába küldendő lelkészeket, kivált a tótok és ruthének papjait. Szükséges ez, nehogy megismétlődhessenek olyanféle esetek, hogy az orosz zsoldban álló görög katolikus pap maga igyekezik híveit a görög keleti vallásra áttéríteni. Különbözik meg *vagyok* győződve, – és ez csak megokoltabbá teszi javaslatomat, – hogy a máramarosi végeken most oly feltűnően nagy hullámokat verő schizmatikus mozgalmak szításában is az orosz kéztől izgatott visszavándorlóknak nagy szerepük van.

9. A gazdasági élet terén a nemzeti politika irányelvét ebbe az egy mondatba lehet összefoglalni: okos gazdasági politika csak az lehet, amely egyúttal okos nemzeti politika is.

a) Különösen áll ez a földbirtokpolitikára s kivált a telepítő munkásságra, amely helyesen csak akkor végzi dolgát, ha a magyarokat ott juttatja földhöz, ahol magyarságukra szükség van. Ezt annál nagyobb joggal állíthatjuk, mert nemzetünk színe-javának, a magyar parasztságnak a sorsa hazánk földjével van összenőve és fajunk határtalan ragaszkodása mellett a földhöz a magyarság előnyomulását, sőt csak fönmaradását is a nemzetiségi területeken és a magyar nyelvszigetek egybekapcsolását is csak ilyen földbirtokpolitika engedí meg. És különös nyomatékkal hangoztathatjuk a nemzeti birtokpolitika szükségességét azért is, mert a magyarságnem tartja kezében elég nagy darabját a magyar földnek: a népesség több mint fele magyar, de a birtokosok sorában csak 41%-ot foglalnak le a magyarok.

Mai telepítési politikánk alap gondolata: a magyar medencék összekötése, főleg az alföldi meg a bégamelléki medence magyar népe és a Maros felső folyása mentén lakó erdélyi magyarság egybekapcsolása, a nyelvhatárok és nyelvszigetek megerősítése, helyes, de megvalósítása gyöngé. 18 év alatt mindössze 21 helyen alakult telep s mindössze 2.000 embert juttatott földhöz, körülbelül 37.000 hektár területen, míg pl. a poroszok csak Posenben és Westpreussenben kerek számban 20.000 németnek szereztek földet .350.000 hektár terjedelemben. Csakhogy míg ott a telepítő bizottságnak 900 millió korona állott idáig rendelkezésére, Angliában 2.400 millió koronás kisajátítási alap áll fenn, Franciaország 100 millió francot ad 2%-os kamatra telepítési célokra, sőt a kis Dánia is 57 milliót fordított 15 év alatt polgárai földhöz juttatására: a mi telepítési alapunknak van ugyan 2.37 milliónyi pénzkészlete, de vagy 6.5 millió adóssága áll fenn. Van a telepítési alapnak vagy 40.000 hold földbirtoka is, de ennek egy része fekvésénél meg minőségénél fogva telepítésre nem alkalmas.) Joggal jajdulhatunk fel ilyenformán a magyar telepítő politika eszközeinek elégtelenségén s megérthetjük, hogy ilyen eszközök nem tehetik élő valósággá még az imént említett alap gondolatot sem, sőt annak nem egy fontos irányában még kezdő lépésre sem adnak módot. (Ilyen irány volna pl. a Kalotavidék magyar népének a Bánffyhunyadtól Élesdig menő rövid vonalon alkotott magyar telepekkel megszakítás nélkül való összekapcsolása Nagyváradon át az Alföld magyarságával.) Sőt hódítás helyett védekezünk kell és térfoglalás helyett tért veszünk, mert erős eszközökkel öntudatos földbirtokpolitikát nem mi folytatunk, hanem a nemzetiségek. Északon a tótság morzsolja össze amerikai pénzzel a magyar középbirtokokat, délen és délkeleten meg – csak az imént hangzott föl egy lelkes erdélyi főúr jajkiáltása – egyedül az utolsó 5 év alatt 150-200.000 hold föld került 70-100 millió korona értékben magyarból oláh kézre.¹⁾ Már pedig a nemzetiségek földszerzése oly új gazdasági egységek: kis- és törpebirtokok keletkezésével egyértelmű, amelyek a fajok harcában nekik új, fölfegyverzett, lelkes katonákat és anyagi

¹⁾ Gr. BETHLEN ISTVÁN: Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsó 5 évben. Budapest, 1912.

erőt szállítanak. Az oláh birtokon pl. nemcsak a gazda, de a cseléd is oláh s a földről kiszorult magyar kénytelen elvándorolni, többnyire a városba. Igaz, hogy a városok magyarosodása tagadhatatlan, de e magyarosodásnak és általában a magyar gazdasági és szellemi életnek az erőtartalékát, folyton bugyogó forrását mégis csak a magyar föld, a magyar falu népe szolgáltatja és ha valamely város környékén az elhúzódo magyarok helyét idegenek töltik be, e folyamat szükségképpen megakad.

Az oláhságot idézem példa gyanánt, mert a nemzetiségi és gazdasági politika országos fontosságú együttirányítása is legfőképpen az oláhságot kell, hogy számbavegye. Az oláhságot, amely majdnem három milliányi seregével összefüggő tömegekben helyezkedik el az ország területének több mint egynegyed részén s amelynek előnyomulását a gazdasági és társadalmi okok és erők egész sora könnyíti meg. A gazdasági okok közül itt röviden csak a kisgazdaság kedvezőbb állapotára utalok a közép- és nagybirtokokkal szemben. E kedvezőbb állapot legfőképpen onnan ered, hogy míg a nagyobb gazdaságok munkáshiánylyal küzdenek s a nem is mindig megbízható munkásokat drágán kénytelenek megfizetni, géppel való pótolásukat pedig a mezőgazdasági munkák némely ágai éppenséggel nem s más ágai is csak kisebb körben és kevesebb haszonnal engedik meg, mint az iparban, a kisbirtokos a maga és családja olcsó és hűséges munkaerejét használja föl. Egyéb okokon kívül (amelyek között persze a föld területének változatlansága és a népesség szaporodása a döntő) ez is arra hat, hogy míg az ipari termelésben a kis vállalatokat fölszívják a nagyok, a mezőgazdasági termelésben concentratio helyett elaprózódás folyik: a nagyobb birtokok apróbbakká morzsolódnak, ami az itteni birtokmegoszlás és ethnikai tagozódás mellett (lévén nálunk a nagy- és közép-birtok többnyire magyar, az őket körülvevő faj pedig – Erdélyben – többnyire oláh) nálunk annyit jelent, hogy a niagyar nagy- és közép-birtokok a körülöttük élő oláh kisgazdák prédáivá lesznek. Még pedig annál könnyebben, mert az agrárius állapotok újabb föllendülése jobb sorsba és jobb vásárlóvá emelte az oláh parasztot is.

Hozzájárul ehhez – és itt már a társadalmi erők sora-

ból ragadok ki egy-kettőt – hogy egyházpolitikánk gyöngesége, meg vaksága az egyházban rejlő hatalmas társadalmi erőt – a görög egyházakat értem itt – Erdélyben és az oláhlakta vidékeken egyáltalában egészen az oláh törekvések szolgálatába állította, amikor a görög-keleti egyházat az ország keleti felében törvény erejével valósággal oláh nemzeti egyházzá tette, másrészt meg elnézte, hogy a görög-katholikus egyház az ország e részében szintén kizárólag az oláhság társadalmi szervévé alakuljon át. Ennek azután az lett a következtetése, hogy a megszerezhető magyar földek fölkeresésére és a vásárló oláh paraszt meg a tőkét adó oláh pénzügyintézet között a hitel közvetítésére az egyházak papjai és tanítói kiválóan alkalmas, mozgékony és éber közvetítők és kémlelők sűrű hálózatát alkották meg, amelyekkel az állam nehézkesebb, a helyi viszonyokban tájékozatlanabb, a nép bizalmát kevésbé élvező és természetesen csekélyebb számú közegei még akkor sem vehetnék föl sikeresen a versenyt, ha a szükséges pénzügyi és egyéb eszközök kellő mértékben rendelkezésre állnának. (Hiszen még a poroszok mintaközigazgatása sem tud megküzdeni Posenben és Westpreussenben a lengyelek egyházi és egyéb társadalmi szerveivel.)

Persze ezek a nemzetiségi pénzügyintézetek megint külön társadalmi erőt képviselnek, amelynek behatóbb jellemzésére itt nincs terem. Elég ezúttal annyit megemlítenem, hogy az Albina, Bihoreana, Ciblesana, Lumina, Sóimul, Timisana és társaik szívósan és sikerrel harcolnak a magyar föld elhódításáért (maga az Albina – BETHLEN I. szerint – csak az utolsó öt évben több mint 10.000 hold magyar földet juttatott oláh kézre) és emellett sokat tesznek fajuk gazdaságban és műveltségben való megerősítésére. A Brassói Székely Társaság adatszerzése¹⁾ szerint Erdélyben a szász pénzügyintézetek nyereségük 20.4%-át fordították erre a célra (a Hermannstädter Allgemeine Sparkasse egymagában és egyetlen esztendőben 155.000 koronát juttatott a szász érdekeknek), az oláhok is 5.23%-át; a nem nemzetiségi jellegű pénzügyintézetek (e kosmopolita vállalkozásokat magyaroknak valóban nem nevezhetjük) tiszta nyereségéből mindössze 1.45% jutott a közcélokra, – lévén

¹⁾ CSULAK L.: Jelentés a Brassói Székely Társaság tíz évi működéséről. Brassó, 1911.

a főtörekvés 12-16-20%-os osztalékot fizetni a részvényeseknek. (A két legnagyobb szász pénzintézet 4%-osnál nagyobb osztalékot nem fizet.)

És az oláhságnak általában javára érvényesülő társadalmi erők sorából nem szabad kifelejtenuk azokat a láthatatlan finomságú lelki rugókat, amelyeket együtt a »Kisebbség nyomatéka« névvel szeretnék megjelölni. A magukat elnyomottnak érző, szűkebb körükben csupa centripetális törekvésekkel dolgozó kisebbségek munkájának egyetértőbb, lelkesebb volta ez az őket körülvevő, centrifugális erőktől megszagott nagyobb társadalmak rovására, amelyek tagjai számbeli túlsúlyukban elbizakodva, lanyhábban nézik a fajok harcát. Így van ez – sajnos – a nehezen mozduló magyar társadalomban is, amelynek fatalismusig menő egykedvűsége, állandó, összetartó és kitartó munkára kevésbé képes volta alighanem keletről magával hozott turáni jellemvonás. A szóban lévő kérdés szempontjából ez pl. annyit jelent, hogy akárhány magyar birtokos nem nyitja ki szemét a veszedelem meglátásához elégséges mértékben s kényszerűség nélkül is idegennek adja el földjét, hogy a magyar hitelintézetek éles ellentétben a nemzetiségiekkel, nem a magyar faj gazdasági erősítésében, hanem 12-16- 20%-os osztalékok fizetésében keresik sikereiket, meg hogy a társadalmi úton megpróbált magyar telepítések nem mennek elég simán, amint ezt legújabbban is a csernakeresztúri telepítés bajai megmutatták.

Társadalmunk e gyöngesége annál végzetesebb, mert az állam egymagában nem képes az itt megoldásra váró föl-
adatoknak megfelelni. Eszközei elégtelenek, nincs is mindenütt a birtokpolitika céljaira szükséges földje, ahol pedig vásárolnia kell, sokszor drága és a telepítést is megdrágító áron kell megfizetnie. Vele szemben a telepesek túlságos I követeléseket is támasztanak, viszont a maguk köteleseit lanyhábban teljesítik. Meg azután a változó kormányok az állam telepítő politikáját nem egyforma erővel vagy nem ugyanegy irányban folytatják, aminek gyöngeség meg kapkodás a következése. Joggal panaszolja föl gr. BETHLEN ISTVÁN, hogy Krassó-Szörénynek éppen abban a bégai járásában engedett a kormány 3.000 holdat oláh kézre, ahol egy korábbi kormány földművelésügyi ministere magyar telepes községeket létesített. Hasonlót látunk

Hunyadban is. Sőt egyes, még hozzá fölöttébb veszélyes helyeken egyenesen állami birtokok jutottak idegen kézre. így történt Szemlakon, (Arad vármegyében), a vallás és tanulmányi alap birtokával és Szolnok-Dobokában, a kolozsvári nemzeti színház szakadáti birtokával.

Mindebből pedig az következik, hogy a nemzeti földbirtokpolitika komoly föladatait csak úgy oldhatjuk meg, ha egyrészt a magyar társadalom közömbösségét teljes elszántságváltja föl; másrészt, ha az állam is erősebben és következetesebben lát munkához, nemcsak nagyobb anyagi erővel, hanem rendszeres, törvény hatalmával is biztosított földbirtokpolitikával, amelynek egyik sarkkövét a kétségbeejtően eladósodott földbirtokok tehermentesítése, az ingó jelzáloghitel szervezése és a szövetkezés elősegítése alkossa. A nemzet érdeke nem érheti be azzal az eddig különben is kis körű és el-elakadó munkássággal, amely a nemzetiségi tengerben élő magyarság meg a magyar nyelvhatárok és nyelvszigetek erősítését, ez utóbbiaknak egymással meg a magyarság nagyobb medenczéivel összeköttetését akarja elérni. A magyar paraszt számára hozzáférhetővé kell tenni a magyar vidék, a Dunántúl és az Alföld megkötött szántóföldjét, hogy erőtartalékul szolgáljon a más, kedvezőtlenebb vidékeken szenvedett veszteségek pótlására s azt a kivándorlás csökkentésére használni föl a kivándorolni vagy a kivándoroltak közül visszatérni szándékozók arra érdemes elemeinek földhöz segítségével. Ha a conservativus és az agrárkérdésben sokkal kevésbé érdekeit Anglia nem rettent tőle vissza, nekünk sem szabad visszarriadni attól, hogy ha kell kisajátítás útján tegyük lehetővé a kisemberek földhöz jutását, egyelőre – a nagyobb rázkódtatás elkerülése végett – esetleg csak bérlők gyanánt.

Ne felejtjük el, hogy a jóra való kisbirtokosnak a közép-birtokosok sorába, a derék mezőgazdasági munkásnak meg cselédnek a kisbirtokosok sorába emelkedése nemcsak az egészségesebb birtokmegosztást segítené elő, de megújítását is őstermelő társadalmunknak: az elkorhadt, elporlott régi birtokososztályt mesterségesen kiválogatott, életrevaló új nemzedékkel frissítené föl.

És azután a telepítést meg a parcellázást az állam engedelméhez kellene kötni s ezen a réven, de büntetőjogi meg-

torlással is elejét venni azoknak a rút üzelmeknek, amelyek az alföldi népes községekből kirajzó földkeresőkkel nem egyszer nagyon drágán, egész vagyonukkal fizettetik meg a magyar paraszt tiszteletreméltó és az országra is hasznos vágyát, a földre való éhséget.¹⁾

Útját kell állani a magyar földön azok terjeszkedésének, akik a nemzeti állam építő munkájának ellenségei. Oroszország és Rumania példájára meg kell akadályozni, vagy legalább is korlátok közé szorítani a nemzeti érzés hijjával lévő, erkölcsi parancsok helyett csak a maguk anyagi érdekeit követő idegenek birtokszerzését, akiknek máris több mint két millió hold van a kezükön²⁾; hitbizományaink nagyságával fölerő terület. Sőt tágabb értelemben ugyancsak telepítő politikánk föladata volna a vissza nem tartható kivándorlókat nemzeti érdekeinknek kedvezőbb irányokba, különösen Bosznia-

¹⁾ Az O. M. G. E. idevágó adatgyűjtése szerint – amelyet BUDAY BARNA közöl »A parcellázásokról« című munkájában (Budapest, 1909.) - a 26 millió koronáért megvett földeken a parcellázók 34 millióért adtak túl. Volt eset, hogy holdankint 1.100 koronát fiztettek a parcella vásárlói-
val. Bajorországban meg pl. az utolsó 12 év alatt 72 millió koronát kerestek az üzletszerű parcellázók s a költségekkel, ügynöki díjakkal együtt 108 milliót vontak el a mezőgazdaságtól, hektáronkint 540 koronával drágítván meg a földet. így érthető, hogy Németország több államában az üzletszerű parcellázást egyenesen megtiltják s pl. Württembergben szabadságszűrés büntetéssel sújtják.

²⁾ Valamelyes kezdést tett ebben az irányban a jövedelemadóról szóló 1909. évi X. t.-cikk 23. §-a annak elrendelésével, hogy »háromszorosan számítandó azoknak az adóköteleseknek föld- vagy házbirtokból eredő jövedelme, a kiknek az ország területén belül állandó lakóhelyük és háztartásuk nincs és az ország területén a kivetést megelőző évben legalább négy hónapot nem töltenek el«. Ha az életben az itt lakás megállapítását lelkiismeretesen teljesítik, némi korlátot állít e törvény nemcsak az idegenek birtokszerzése, de – állampolgárainkra is érvényes lévén – a magyar földesurak absentismusa elé is. Az adóteher ugyanis jóval több, mint háromszoros, mivel nem az adókulcs, hanem az adóalap veendő' háromszorosan, az adótétel pedig az adóalap növekvésével fokozódó. 5.000 K földjövedelem után pl. a jövedelemadó 96 K, 15.000 K után 450, vagyis csaknem ötször annyi. Minthogy azonban a jövedelmi adó kulcsa alacsony: 0.5 – 5% közt van a külföldieket terhelő többletadó nem nagyon jelentékeny; 10.000 K földjövedelemnél sem több, mint 734 K. Célravezetőbb lett volna, ha magánál a földadónál – és nem csupán a kiegészítő jellegű jövedelemadónál – valósították volna meg, mint ezt pl. Rumániában látjuk.

Herczegovinába és Szlavóniába terelni. A szlapon megyékben őslakó, meg régtől fogva odavándorló magyarság máris nagy tömegeket alkot (aránylag több magyar él bennök, mint Liptó-, Trencsén-, Turócz-, vagy Krassó-Szörény-, Fogaras-, Szebenmegyében), termékeny földjükön a mainál kétszerte nagyobb népesség is megélhet s ha a tengeren túlra szándékozó magyarok egy részét odatereljük, a nemzetiségi erőviszonyok olyan eltolódása állhat be, amelynek következtül visszaterhet c megyék 1848 előtti közvetlen kapcsolata az anyaországgal. És csak magyar telepések emelhetik élő valósággá a Boszniát nekünk utaló és a földrajzi fekvéstől is támogatott történeti jogot is, amelynek fölélesztése gazdasági érdekünk. Mert ne feledjük, hogy az út Bosznián át vezet a dalmát tengerparthoz és a Balkánra, amelyet elmaradottabb állapota, közelsége és a közös vámterület magyar vámvonala mellett elhúzódó volta kivitelünk legtermészetesebb piaczáva teszen.

Ezek azonban távolabbi célok. A közelebbi, fontosabb és sürgősebb földadat az ország belsejében és különösen Erdélyben a magyar föld magyar kézen tartása. Erre most már valóban a végső szükségesség parancsa int: ha ez a nemzedék nem tudja megvédeni az erdélyi magyar szigetek földjét, a következőnek – úgy lehet – már nem lesz mit megmentenie.

b) Sőt ma már ott tartunk, hogy a magyarság gazdasági fölsőbbségének teljes biztosítását egyedül földbirtokpolitikával nagyon lassan és nagyon bizonytalanul érhetjük el. Ki kell azt egészíteni, a nemzetiir ányú politikát többoldalúvá, hathatósabbá, a gazdasági élet egészét átfogóvá tenni a közlekedésre, a hitelügyre és különösen az iparra kiterjesztése által. A kereskedelemügyi ministerium szakembereinek a Statisztikai Hivatal és az érdekelt ministeriumok nemzeti politikai ügyosztályaival egyetértésben ki kell dolgozni a nemzeti irányú iparfejlesztés évtizedekre előkészített programját, megrajzolván a nemzetiségi térképen a veszedelmesebb és fontosabb pontokat s megtervezvén rájuk az e helyek meglévő gazdasági és természeti föltételeihez alkalmazkodó iparvállalatokat. Ezen a réven meg is gyorsulna a nemzeti állam kiépítésének munkája, minthogy az ipar kis területen az

emberek nagy tömegének ad megélhetést, szemben a nagy darab földön kevesebb számú ember kenyerét biztosító őstermeléssel. S ha gondunk van rá, hogy megfelelő helyen megalkotott iparvállalatok köré megfelelő embereket csoportosítsunk, a veszélyes pontokon nemcsak megvédhetjük, de többségre is emelhetjük a magyarságot. Bizonyító erejű példa erre seregestül kínálkozik: a Felvidéken az ipartelepnek Kisgaramot, Ruttkát, Zsolnát szemünk láttára alakítják idegen tengerben magyar nyelvszigetté s Krompachot is Korompává, Hunyad megyében meg egy emberöltő alatt tiszta oláhból ma már szinte felében magyarrá a petrozsényi járást, távol a magyar nyelvterülettől hatalmas éket verve a magyarországi és romániai oláhság közé. Csak úgy, mint a hogy Porosz-Szilézia lengyeliségében kialakul Kattovitz német nyelvvidéke s mint ahogy Csehország északnyugoti részében az égervölgyi és elbavidéki németiséget kettévágja a brüx-duxi bányavidék cseh nyelvszigete.¹⁾

Csakhogy a nemzeti törekvések szolgálatára rendelt iparfejlődése megköveteli az éppen Erdélyben rettenetesen elhanyagolt vasúti és folyóvízi közlekedés ezer bajának orvoslását. Más alkalommal már kifejtettem,²⁾ mily égetően szükséges pl. a csupán északról délnek futó vasútvonaltól szel Mezőségnek nyugatkeleti irányban haladó sínpárokhoz közlekedésének Kolozsvár meg a Székelyföld magyarságához. (Hiszen ma pl. a kihasználást ezideig hiába váró sármási gázkutakhoz, amelyekről föltárásuk idején a vérmes reményűek Erdély ipari életének amerikai arányú föllendülését várták, vasúton vagy 130 kilométert, és több, mint 6 órát kell utazni a tőlük országúton körülbelül 60 kilométerre eső Kolozsvárról.) És nem szabadna tovább halogatnunk az erdélyi folyóknak, kivált a Marosnak a szabályozását, amely mintegy hatalmas elköti össze a Székelyföld magyarságát az ország szívének: az Alföldnek a magyarságával. Meg kell gyorsítani és bővíteni ennek az érnek a vérkeringését. De hogy ezt tehessük, nemcsak a hajózás béklyóit kell leráznunk, hanem Erdély

¹⁾ KOVÁCS ALAJOS: A bányászat és a nagyipar hatása a magyarságra. Közgazdasági Szemle 1909. január.

²⁾ KENÉZ BÉLA: A kolozsvár – szászrégen-tölgyesi vasút. Budapesti Hírlap 1911. ápr. 2.

gazdasági életének túrhetetlen és szinte kibogozhatatlanul összecsomózott jogi kötelékeit is. Kendet teremteni a telekkönyvekben, a tagosítások meg arányosítások, a legeltetési, úsztatási, bányakutatási stb. jogok körül, amelyek összevisszaságából – jól mondja HEGEDŰS LÓRÁNT¹⁾ – a székely vármegyékben valóságos mustráld állítást lehetne rendezni.

10. Értelmiségünk vezetőszerepének megtartására – hogy a szaktanácskozás elé terjesztett eme kérdőpontra is megpróbáljak válaszolni – tanításunk rendjének gyökeres újjászervezése, okos középosztálypolitika és a közhivatalok betöltésénél a protectio mellőzése a kívánatos. Tanításunk mai módja nem alkalmazkodik az élet kívánságaihoz, s mert túlságosan elméleti, gyámoltalanul bocsátja ki az életbe az ifjúságot. A középiskolát végzettek pl. túlsók időt fordítottak holt nyelvek grammatikai titkainak kifürkészésére, rég letűnt nemzetek fölszínesen megírt történetének bemagolására, de hogy a jogi és gazdasági élet legkezdetlegesebb szabályait, a technika közvetlenül élvezett vívmányait világossá tegyék előttük, arra jóformán semmi sem történik. És ez az oktatás, amellet, hogy nem elég gyakorlatias, nem is eléggé jellemképző, úgy hogy a gyöngé fölszereléssel kibocsátott ifjúság, hijjával lévén az élethez szükséges tudásnak és akaratnak, a könnyebb végét fogja a dolognak: a boldogulás eszközeiben nem nagyon válogatós. És ezzel aláássa az értelmiség rendjének tekintélyét; a paraszt, akit az urak sokszor megcsalnak, elveszti bizalmát velük szemben. A természettudományok alaposabb tanítása, a gyakorlatias észjárás kifejlesztése, a jellemképző, egyéni nevelés, az oktatás alsó meg középső fokán testi (mezőgazdasági meg ipari) munka végzése növelné középosztályunk tagjaiban az önbizalmat, a munka megbecsülését, a hajlandóságot a tisztas vállalkozásra, emberséges módon való boldogulásra.

De nemcsak a szabad hivatást űző, hanem a tisztviselői pályán működő középrendűek is sokszor gyöngítik a nép bizalmát vagy nem tudják ellensúlyozni az ellenük más oldalról mesterségesen is szított bizalmatlanságot. Tapasztalásból mondhatom, hogy – összeköttetések híjján – legkitűnőbb

¹⁾ BIZONY L. »A keleti határról« című munkájában. Budapest, 1912. 126. 1.

hallgatóim is alig tudnak hajlamuknak, tehetségüknek megfelelő alkalmaztatáshoz jutni, ellenben középszerű, sőt gyöngé egyéneket, akik sokszoros bukducsolás után érik el a qualificatio révpártját, a nexus gyorsan besegít fontos közhivatalokba. Pedig ez végzetes baja a köznek is, de meg a középosztály fejlődésének is. A nem arra való tisztviselő, ha akarja sem tudja a nép javát szolgálni s bizalmát fölkelteni. S különösen vármegyei közigazgatásunk betegsége, hogy egy-egy befolyásos család sarjának már bölcsőjébe oda van téve valamely jelentékeny közhivatali állás. Előre tudja, hogy ezt megkapja, ha rátermett, ha nem: ha tanul, ha nem; a fő, hogy valamiképp megszerezze a diplomát. Ez a valóság pedig nemcsak az egyetemes érdekre, de a középosztály fejlődésére is káros, mert köztudattá teszi, hogy munka nélkül is lehet boldogulni s mert mesterségesen tenyészt egy hivatalnoki rendet, amely ifjúságát nem a tanulás ismeretgyűjtő és jellemképző, öri-fegyelmző iskolájában, hanem komoly munka nélkül, léha élvezetek hajhászásával töltötte el s amelyben elszunnyad a tehetség, nem fejlődhetik ki a tette vágyás, mert a czélt küzdelem nélkül éri el.

Tagadhatatlan, hogy középosztályunk hanyatlásának és különösen földbirtokos középosztályunk megroppanásának - kezdve az úrbériség megszüntetésével az abszolút uralom idején a magyar nemességnek szándékosan okozott károkon és folytatva az őstermelés természetében rejlő tényezőkkel, a vidék elnéptelenedésével, a mezőgazdasági válsággal, nem arra való elemeknek ez osztályba bejutásával stb. – olyan okai is vannak, amelyről nem tehet. S főnnállásának sőt fejlesztésének nagy szükségessége megkövetel egy – nem üvegházi növénydedelgető, de józanul védő és erősítő – középosztálypolitikát. Ennek eszközei általában ismertebbek, sem-hogy itt felsorolásra szorulnának; egyik leghathatósabb fajtájukról: a középosztályt értékes új elemekkel fölfrissítő földbirtokpolitikáról előbb már különben is szóltam.

11. Végül arra a kérdésre: a magyar értelmiség hogyan tarthatja meg, illetőleg hogyan szerezheti vissza »Ausztriával szemben a kellő nyomatékot, az egyéb külfölddel szemben pedig hazánk méltó képviselőjét?« a feleletet történetünk ama tanúságában találom meg, hogy nemzeti törekvéseink – te-

kintsük akár a Bocskai-, akár a Rákóczi-féle, akár a többi szabadságharczókat – mindig csak akkor és csak addig diadalmaskodhattak, amikor és ameddig nemzeti erőink *teljeségét* sikerült latba vetnünk, amikor a vezetők a nép nagy tömegének vágyait és törekvéseit itták küzdelmeik zászlójára. Ezt megtenni: a nagy tömegek jogos gazdasági, culturalis és politikai érdekeit fölismerni és megvalósítani a föladata értelmiségünknek ma is, különben Ausztriával szemben a hadsereg nélküli vezér dicstelen szerepére lesz kárhozthatni.

12. Befejezésül azt javaslom: alakítsunk a Magyar Társadalomtudományi Egyesület kebelében egy állandó bizottságot, amely nem elégszik meg a tanácskozásainkon elfogadott eszmék széleskörű terjesztésével a sajtó útján, hanem megteszi a megvalósításukra szükséges lépéseket a kormánynál, az országgyűlésnél és valamennyi illetékes tényezőnél. Eljárásának eredményéről időről-időre beszámol az Egyesület választmányának vagy közgyűlésének, ahol a további teendőket felől döntenek, hogy el ne aludhassanak azok az eszmék, amelyeket tettekké kell érlelnünk véráldozatos múltunk öröksége és verejttékes jövőnk reménysége: a magyar nemzeti gondolat megvalósítására.